

УДК 378.11:371.13

В. В. КОРНЕЩУК

доктор педагогічних наук, професор

С. В. ТКАЧЕНКО

старший викладач

Одеський національний політехнічний університет

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗА КОРДОНОМ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У статті проаналізовано досвід професійної підготовки майбутніх учителів у різних європейських країнах: Великій Британії, Німеччині, Франції, Данії. Охарактеризовано стандарти такої підготовки; вимоги до особистості сучасного європейського вчителя; провідні принципи, методи та форми навчання майбутніх учителів; особливості організації та проведення педагогічної практики. На основі проведеного аналізу узагальнено позитивний досвід професійної підготовки майбутніх учителів за кордоном, розроблено рекомендації щодо його впровадження в систему вищої педагогічної освіти в Україні.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній учитель, система вищої педагогічної освіти.

Підвищені вимоги суспільства до компетентності вчителя як носія культури і транслятора соціальних цінностей, системи професійних, етичних, духовних, моральних та особистісних якостей, знань і вмінь зумовлюють необхідність постійного вдосконалення його професійної підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах. Вирішення зазначеної проблеми буде ефективним, якщо професійна підготовка майбутніх учителів відбуватиметься не тільки з урахуванням кращих зразків української педагогічної освіти, а й із запровадженням позитивного досвіду професійної підготовки вчителів за кордоном.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про зацікавленість українських науковців проблемою вивчення й запровадження досвіду професійної підготовки майбутніх учителів, набутого в різних країнах світу: у Великій Британії (Н. М. Авшенюк, О. В. Волошина, Т. В. Гарбуза, М. П. Задорожна, Л. В. Катревич, Ю. В. Кіщенко, А. В. Соколова, Н. П. Яцишин та ін.), Німеччині (Н. В. Махія, І. В. П'янковська, А. І. Турчин та ін.), Польщі (С. П. Деркач, С. П. Каричковська, О. В. Кучай, Л. О. Шевчук та ін.), Франції (О. В. Голотюк, В. П. Лащихіна та ін.), Греції (Ю. М. Короткова та ін.), Данії (А. О. Роляк та ін.), Норвегії (В. І. Семілетко та ін.), США (О. М. Зіноватна, Т. С. Кошманова, А. Д. Онкович, О. В. Орловська, Л. В. Черній, Т. Г. Чувакова та ін.), Японії (О. Ю. Озерська та ін.).

Мета статті – проаналізувати можливості запровадження європейського досвіду професійної підготовки майбутніх учителів в українську систему вищої педагогічної освіти.

Запровадження досвіду професійної підготовки майбутніх учителів за кордоном потребує його аналізу й узагальнення з боку стандартів такої підготовки, вимог до особистості сучасного вчителя, форм і методів навчання, організації та проведення педагогічної практики тощо.

Так, у Великій Британії [2] вимоги до професійних знань, умінь, здібностей, цінностей та особистих зобов'язань учителів визначають загальні професійні стандарти учителів. Так, учителі мають володіти такими ціннісними орієнтаціями та моральними якостями, як справедливість, відкритість, неупередженість, співпереживання, наполегливість, чуйність, повага, щирість, самоусвідомлення. Педагогічну освіту у Великій Британії вчителі здобувають у педагогічних коледжах, на однорічних програмах базової професійної підготовки вчителів, благодійній програмі Teach First, а також на базі шкіл SCITT, School Direct.

Загальні вимоги до мети, змісту й результатів засвоєння освітніх програм, рекомендації з розробки навчальних планів і програм визначаються академічними стандартами, але університети мають автономію щодо їх розробки.

Варто зауважити, що у Великій Британії з 2013 р. від вступників на педагогічні спеціальності вимагають володіння базовими професійними навичками, які перевіряють шляхом психологічного тестування придатності до педагогічної діяльності та професійно зорієнтованої співбесіди з приймальною комісією.

Теоретичну підготовку вчителів у Великій Британії здійснюють під час навчання на бакалавраті (передбачає 360 кредитів, 3–4 роки навчання), а практичну – на курсах базової підготовки вчителя PGCE. В Університеті Бірмінгема, наприклад, теоретична підготовка на першому курсі переходить до практично-теоретичної на другому й до самостійно-дослідницької на третьому. Спостерігається тенденція зменшення обсягу обов'язкової та збільшення обсягу варіативної частини навчального плану, що дає змогу студентам обирати дисципліни, спираючись на свої інтереси та кар'єрні потреби. Практична базова підготовка вчителів у Великій Британії складається з таких курсів: методика викладання, професійні знання й школознавство, педагогічна практика. Так, курс методики викладання передбачає розвиток професійних умінь і навичок навчання певній дисципліні, адже студенти вчать планувати уроки й аналізувати їх. Курс професійних знань і школознавства зосереджений на загальношкільній політиці та практиці, професійних і правових обов'язках, відповідальності педагогів. Щодо педагогічної практики, то вона проводиться в 1-му, 2-му і 3-му семестрах і чергується із заняттями в університеті (загалом триває 24 тижні).

Специфічною особливістю професійної підготовки вчителів у Великій Британії є широке застосування технології пошукового навчання, що є способом демократизації та гуманізації педагогічної освіти. Пошукове навчання передбачає постановку викладачем складної відкритої проблеми й проведення студентами власної лінії дослідження цієї проблеми з викорис-

танням здобутих знань і визначенням тих знань, умінь і навичок, яких бракує для її вирішення. Студенти відшуковують факти для обґрунтування своїх ідей, аналізують і презентують їх. Технологія пошукового навчання охоплює проблемне навчання, польове дослідження, ситуаційне навчання, індивідуальні та групові проекти, тьюторське навчання, дослідницьку діяльність студентів тощо.

Оцінювання знань студентів принципово не відрізняється від України, оскільки здійснюється за допомогою творчих і практичних робіт, дискурсивних есе, курсових робіт, презентацій проектів, тестування, усних і письмових іспитів. Водночас найбільш поширеною формою контролю навчальної діяльності британських студентів є есе, яке передбачає розгорнуту відповідь на поставлене викладачем запитання й потребує його критичного осмислення.

Треба також зауважити, що великого значення для професійної підготовки вчителів у Великій Британії набуває так звана неформальна освіта (форма навчання, передбачена загальним планом навчального процесу, але не регламентована термінами, цілями навчання, оцінкою його якості), оскільки студенти відвідують додаткові навчальні курси на базі центрів підтримки навчальної діяльності студентів, залучаються до волонтерської роботи в школах, беруть участь у навчальних заходах, організованих предметними асоціаціями. Саме неформальна освіта формує в майбутніх учителів потребу в безперервному самовдосконаленні та забезпечує тим самим підґрунтя їх подальшого професійного розвитку.

Отже, у Великій Британії домінує послідовна модель професійної підготовки вчителів; вузькопрофільне навчання здійснюється на засадах міждисциплінарного підходу; навчальні плани є чітко скоординованими і гнучкими; перевага надається спеціальним дисциплінам. Європейські принципи демократизації, гуманізації та гуманітаризації освіти, справедливості й рівності в суспільстві, відображені в ціннісно-цільових основах Національного карікулуму, визначають моральний аспект професійної діяльності та професійної підготовки майбутніх учителів у Великій Британії.

Професійна підготовка вчителів у Німеччині [3] підпорядкована єдиним стандартам, що визначають загальнопедагогічні та окремі предметні компетентності вчителів, а також Національній рамці кваліфікацій, що узагальнює вимоги до випускників зі ступенями бакалавра та магістра. Загальнопедагогічні компетентності вчителя стосуються навчання, виховання, оцінювання й інновацій, а предметні – знань і вмінь відповідно до профілю.

Програми підготовки вчителів у кожному університеті та на кожному факультеті в Німеччині розробляють Центри освіти вчителів. Система побудови програм підготовки вчителів є блоково-модульною: до першого блоку навчальних планів належать обов'язкові курси, специфічні для кожної спеціальності; до другого – елективні курси, що дають змогу на альтернативних засадах обирати один із обов'язкових предметів, що може бути загальнонауковим або прикладним; до третього – факультативні предмети.

Отже, можливість вибору студентами змісту навчання є характерною особливістю професійної підготовки вчителів у Німеччині.

Не менш важливою особливістю вважаємо також те, що бакалаврські програми підготовки вчителів у німецьких ВНЗ є багатоваріантними, що дає можливість здобути професію, не пов'язану з викладанням у школі, та профільними – зорієнтованим на підготовку вчителя для школи певного типу. Профільні бакалаврські програми дотепер домінують над багатоваріантними, але поступово переорієнтовуються на багатоваріантні.

Висока автономія ВНЗ Німеччини не дає змоги виявити єдиний підхід до впровадження компетентної освіти вчителів. Водночас спільними особливостями професійної підготовки німецьких учителів є такі: функціонування двох моделей підготовки (традиційної та ступеневої) з різним їх співвідношенням на різних землях; розподіл навчання на науково-практичну університетську фазу, що закінчується Першим державним іспитом або здобуттям ступеня бакалавра чи магістра, та педагогічне стажування, що закінчується Другим державним іспитом; незалежно від моделі підготовки навчання майбутніх учителів передбачає опанування двох або трьох предметів, методик їх викладання, педагогічних наук і шкільної практики; період педагогічного стажування (референдаріат) проходить паралельно з семінарами, на яких студенти поглиблюють свої теоретичні знання, практичні навички та набувають ключових компетентностей; складання Другого державного іспиту наприкінці педагогічного стажування дає можливість студентам отримати статус державного службовця.

У німецьких навчальних закладах домінує інтегративний підхід до формування компетентностей майбутнього вчителя, який передбачає одночасне формування ключових і предметних компетентностей шляхом застосування проектного, дослідницького та інших видів проблемного навчання, рольових ігор з орієнтацією на реальні професійні ситуації.

Особливості професійної підготовки вчителів у Німеччині полягають також у тому, що: разом із стажуванням навчання студентів триває 14 семестрів (тоді як в Україні – 10); студентів залучають до практики з першого семестру навчання, а її тривалість більше, ніж в Україні; німецькі студенти проходять педагогічне стажування за місцем майбутнього працевлаштування, що триває впродовж двох років. Варто також зауважити, що в Німеччині існує уніфікована класифікація типів учительських посад, які зумовлюють тривалість професійної підготовки майбутніх учителів і співвідношення її складових.

Отже, головними тенденціями професійної підготовки вчителів у Німеччині є такі: європеїзація, орієнтація на міжнародні ініціативи та проекти, мобільність студентів, зростання ролі дослідницької діяльності, широке використання сучасних мультимедійних технологій.

Щодо системи педагогічної освіти в Данії [4], то базова професійна підготовка майбутніх учителів здійснюється в університетах (академічна освіта) й педагогічних коледжах (загальнопрофесійна освіта). Поєднання

академічної та загальнопрофесійної освіти відбувається шляхом уніфікації загальних цілей і програм підготовки вчителів. Системі професійної підготовки вчителів у Данії притаманний поступальний розвиток, високий рівень демократичності, стабільність і гнучкість, оскільки особистісно-зорієнтована, дослідницько-зорієнтована й практико-зорієнтована концепції педагогічної освіти відіграють роль механізмів, які логічно поєднують академічну та загальнопрофесійну підструктури в цілісну систему.

Професійна підготовка вчителів у Данії здійснюється за базовим (або рівнем бакалавра) та академічним рівнем, що дає змогу здобути ступінь магістра й доктора філософії. Треба зазначити, що базовий рівень професійної підготовки майбутні вчителі можуть здобути в коледжах освіти й університетах, тоді як академічний рівень – тільки в класичних університетах. Особливістю данської системи професійної підготовки вчителів є наявність додаткового профорієнтаційного рівня, який здобувають у вищих народних школах.

Зміст професійної підготовки майбутніх учителів у Данії визначається освітніми програмами середньострокового (базовий рівень) і довгострокового (академічний рівень) типів. Головними принципами розробки освітніх програм є такі: принцип відповідності змісту педагогічної освіти вимогам суспільства, науки, культури й особистості; єдності теорії та практики; гуманізації й гуманітаризації; фундаменталізації та міждисциплінарності. Навчальні плани професійної підготовки бакалаврів передбачають блоки загальнокультурних, психолого-педагогічних і профільних дисциплін, а також педагогічну практику. Зміст педагогічної практики майбутніх учителів структурується відповідно до змісту загальнокультурних, психолого-педагогічних і профільних дисциплін і передбачає активну та пасивну фази. Проходження практики дає можливість майбутньому вчителю отримати сертифікат “Про педагогічну практику”, що є обов’язковим додатком до диплому вчителя середньої школи, і без якого вчитель не має права на професійну діяльність у середніх школах Данії. Щодо навчальних програм магістратури, то вони мають науково-дослідницьке та предметне спрямування.

Особливістю змісту професійної підготовки майбутніх учителів у Данії як на базовому, так і на академічному рівні є щільний взаємозв’язок, наступність та інтеграція всіх навчальних програм, переорієнтація з предметного на компетентнісний підхід, застосування модульного принципу структурування змістових блоків відповідно до європейської кредитно-трансферної системи ECTS. Професійні компетентності вчителя в Данії структуровані на базові, ключові, спеціалізовані та ціннісні. Тому всі блоки дисциплін у навчальних планах мають культурно-історичне та духовне насичення.

Щодо форм, методів і технологій професійної підготовки майбутніх учителів у Данії, то така підготовка відбувається згідно зі “стратегією розвитку особистості” шляхом використання технологій проблемного, проектного, інтерактивного, дистанційного навчання із застосуванням методів

діалогу й полілогу, дискусії, рольової гри, мозкового штурму, яким притаманна гуманістична спрямованість, демократичність, орієнтація на особистий досвід майбутнього вчителя, розвиток у нього творчих здібностей і критичного мислення.

Отже, професійна підготовка майбутніх учителів у Данії спрямована, насамперед, на індивідуальний супровід студентів, формування їх особистих цілей у навчанні, їх соціальне включення, що забезпечує сприятливі умови для всебічного розвитку гармонійної особистості вчителя, його свободи, творчих здібностей, формування готовності до самовдосконалення та самореалізації.

Педагогічна освіта у Франції [1] має на меті формування особистості, її загальнолюдських цінностей, тому всі програми навчання майбутніх учителів передбачають підготовку до розвитку громадянських якостей учнів (здатності до свідомої, самостійної та відповідальної суспільної діяльності; вмінь вільно висловлювати власні погляди, розуміти співрозмовника й поважати його думку; здатності засвоювати ціннісно-сміслові засади буття тощо; формування їх світогляду; фундаменталізацію знань учнів, розвиток їх творчої уяви; естетизацію знань тощо).

Професійна компетентність учителя у Франції визначається його базовою професійною підготовкою, що передбачає обізнаність із процесом пізнання; наявність знань із загальної та вікової психології, культурології, теорії педагогіки, національної системи освіти, гуманітарних дисциплін; володіння комунікативними та технічними вміннями; наявність професійно важливих для професії вчителя якостей; дотримання морально-етичних норм педагогічної діяльності тощо.

У Франції наявні різні форми дипломів бакалаврату: загальноосвітній, технічний і професійно-технічний, але навіть без наявності бакалаврського диплому можна вступати у ВНЗ шляхом складання іспиту на “Диплом доступу до вищої школи” (DAEU), який буває двох видів: А – гуманітарний, В – природничий та інших спеціальностей.

Професійну підготовку майбутніх учителів у Франції здійснюють вищі педагогічні школи, університети, а також інститути підготовки вчителів при університетах. Специфіка професійної підготовки майбутніх учителів у вищих педагогічних школах полягає в тому, що така підготовка готує студентів до фундаментальних або прикладних досліджень, викладання в університетах і класах підготовки до вищих шкіл. Для вступу у вищу педагогічну школу необхідно спочатку закінчити дворічні класи відповідного профілю. Навчання в школі триває чотири роки і дає можливість отримати сертифікат, що надає право викладання. Складання додаткового іспиту – “агрегації” – сприяє підвищенню зарплатні вчителя та його кар’єрному просуванню. Варто зазначити, що випускники вищих педагогічних шкіл мають не менше 10 років відпрацювати в державному секторі освіти. Вчителі, як і всі працівники освіти Франції, мають статус державних службовців.

Специфіка професійної підготовки майбутніх учителів в університетах Франції зумовлена широким вибором довгострокових і короткострокових програм навчання й отриманням відповідного диплому. Університетам притаманні гнучкий графік занять, розмаїття модулів, навчання з повною або частковою зайнятістю, а також наявність вечірніх курсів, стаціонарної та дистанційної освіти.

Щодо інститутів підготовки вчителів при університетах, то вони забезпечують кадрами дошкільні заклади, початкову та середню школи, старші класи ліцеїв, професійні ліцеї тощо. В таких інститутах готують також заступників директорів із позакласної роботи, педагогів для розумово відсталих дітей і дітей з фізичними вадами.

Особливості професійної підготовки майбутніх учителів у Франції зумовлені її відповідністю історичним, політичним і соціальним контекстам; особливостями культурно-національних традицій, поглядів щодо вчителя, його статусу, ролі, компетентності та професійних функцій; сучасними міжнародними педагогічними ідеями: інтеграції, гуманізації, гуманітаризації, професіоналізації, фундаменталізації та глобалізації навчання. Провідним принципом організації навчального процесу є принцип взаємодії теорії та практики. Крім того, навчання майбутніх учителів у Франції передбачає створення комфортної атмосфери на заняттях, отримання задоволення від занять, пояснення матеріалу в цікавій і вмотивованій формі, постійний контроль і забезпечення розуміння навчального матеріалу, допомогу студентам, розвиток їх самоповаги. Навчальні заняття спрямовані, крім того, на розкриття майбутніми вчителями особистих талентів і знань, формування зрілих відносин з учнями.

Отже, високий творчий потенціал, глибоке розуміння педагогічних явищ, повага до культур різних країн, володіння фундаментальними соціально-гуманітарними та фаховими знаннями, спроможність до вирішення типових професійних завдань, здатність до навчання й виховання молоді, професійна мобільність, постійне підвищення професійного рівня, здатність до самоусвідомлення, саморозвитку та самовиховання є ключовими характеристиками вчителя європейського типу.

Висновки. Проведений аналіз досвіду професійної підготовки майбутніх учителів у країнах Європи дає змогу надати пропозиції щодо його використання для вдосконалення системи професійної педагогічної освіти в Україні, а саме: запровадити професійний відбір абітурієнтів на вчительські професії; використовувати потенціал неформальної освіти; збільшити тривалість педагогічної практики та запровадити систему наставництва; залучати до розробки змісту освітньо-професійних програм підготовки вчителів досвідчених педагогів-новаторів; включити навчальні предмети, що забезпечують інклюзивну освіту; надати перевагу активним методам навчання на основі міждисциплінарного та проблемного підходів; створити умови для обміну досвідом вищих педагогічних навчальних закладів із закордонними освітніми закладами; підпорядкувати систему професійної

підготовки майбутніх учителів в Україні світовим та європейським стандартам з метою визнання вітчизняних або отримання подвійних дипломів.

Список використаної літератури

1. Голотюк О. В. Підготовка вчителів іноземних мов в університетах Франції : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Голотюк. – Одеса, 2007. – 20 с.
2. Катревич Л. В. Професійна підготовка вчителів гуманітарних дисциплін середніх шкіл в університетах Великої Британії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. В. Катревич. – Хмельницький, 2016. – 20 с.
3. П'янковська І. В. Компетентісний підхід у фаховій підготовці майбутніх учителів іноземної мови у вищих навчальних закладах Німеччини : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. В. П'янковська. – Черкаси, 2013. – 20 с.
4. Роляк А. О. Професійна підготовка вчителів у вищих навчальних закладах Данії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / А. О. Роляк. – Київ, 2011. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2017.

Корнещук В. В., Ткаченко С. В. Профессиональная подготовка будущих учителей за рубежом: европейский опыт

В статье проанализирован опыт профессиональной подготовки будущих учителей в разных европейских странах: Великобритании, Германии, Франции, Дании. Охарактеризованы стандарты такой подготовки; требования к личности современного европейского учителя; основные принципы, методы и формы обучения будущих учителей; особенности организации и проведения педагогической практики. На основе проведенного анализа обобщен положительный опыт профессиональной подготовки будущих учителей за рубежом, разработаны рекомендации по его использованию в системе высшего педагогического образования в Украине.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, будущий учитель, система высшего педагогического образования.

Korneshchuk V., Tkachenko S. Professional Training of Would-Be Teachers Abroad: European Experience

Increased demands of society for the competence of a teacher, as a culture bearer and social values of the translator, the system of professional, ethical, spiritual, moral and personal qualities, knowledge and skills, determine the need for continuous improvement of its training in higher educational institutions. Solving this problem will be effective when would-be teachers' training will not only take into account the best examples of national teachers' education, but also the introduction of positive experience of training teachers abroad.

The article analyzes the training experience of would-be teachers in different European countries: the UK, Germany, France and Denmark. The author determines the standards for such training; individual requirements for contemporary European teachers; leading principles, methods and forms of would-be teachers' education; and especially the organization of teaching practice.

It was found that the key characteristics of a European type teacher are: high creative potential; deep understanding of educational events; respect for the cultures of different countries; possession of fundamental social, humanitarian and professional knowledge; ability to solve typical professional tasks; capacity for training and education of young people; professional mobility; continuous professional development of the ability to self-awareness, self-development and self-education.

The analysis of training experience of would-be teachers in Europe allowed to make proposals for its use for the improvement of vocational teacher education in Ukraine, namely to introduce a professional selection of teachers' applicants; the potential of non-formal education; extend teaching practice and introduce mentoring; content development involving educational and vocational training programs for experienced teachers-innovators; include

subjects that provide inclusive education; prefer active learning methods based on an interdisciplinary and problem-based approaches; create conditions for the exchange experience of higher educational establishments with foreign educational institutions; subordinate system of teachers' professional training in Ukraine in accordance with the world and European standards in order to recognize national diplomas or obtain double diplomas.

We believe that the introduction of the European training experience of would-be teachers in the national system of education degree determined on the basis of recommendations will ensure the competitiveness of Ukrainian educational personnel in the international education market.

Key words: *professional training, would-be teacher, higher education system.*